

SISÄLTÖ

1	Lähtökohtia	1
2	Tutkimuksen suuntaviivat	3
	Työssä pysymiseen ja eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat tekijät	3
	Työkyky ja työeläkekuntoutus	4
	Eläketurvan vertaileva tutkimus ja EU:n rooli.....	5
	Eläketurvan taso ja eläkeläisten toimeentulo.....	7
	Eläketurvan rahoitus	9
3	Aineistot ja menetelmien kehittäminen.....	11
4	Tutkimuksen organisointi.....	14

ISBN 951-691-029-7

Painotalo Repe Oy

Helsinki 2004

1 Lähtökohtia

Eläketurva on suurin sosiaaliturvan lohko ja väestön ikääntymisen johdosta sen yhteiskunnallinen merkitys kasvaa edelleen. Eläkkeet ovat tärkein tulonlähde jo noin neljännekselle koko väestöstä. Erityisesti työeläketurvan merkitys on kasvanut toimeentulon turvaajana.

Eläkemeno suhteessa bruttokansantuotteeseen on lähes 12 prosenttia, ja tämä osuus tulee lähivuosikymmeninä nousemaan väestön ikääntymisen ja työeläkejärjestelmän asteittaisen kypsymisen johdosta. Eläkemenojen kasvu merkitsee myös työeläkemaksujen nousua, vaikka eläkerahastot jarruttavat maksujen nousupainetta.

Eläketurvan niin sosiaalipoliittiset tehtävät kuin kansantaloudelliset vaikutuksetkin ovat huomattavat. Järjestelmän laajuus ja moninaiset tavoitteet merkitsevät sitä, että tutkimuskohteita on runsaasti. Tärkeiden tutkimuskysymyksien joukosta on rajattava esille kaikkein tärkeimmät, jotka on mahdollista käytettävissä olevin voimavaroin toteuttaa.

Eläketurvakeskuksen strategiassa on asetettu tavoitteeksi eläkeuudistusten vaikutusten arviointi ja seuranta. Erityisenä lähtökohtana tutkimusohjelmassa on vuoden 2005 työeläkeuudistus. Esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen kehitys ja siihen vaikuttavat tekijät ovat paitsi eläkejärjestelmän myös laajemmin koko yhteiskuntapolitiikan kannalta perusteltuja tutkimuskohteita.

Uudistusten vaikutusten arviointi palvelee myös järjestelmän tulevaa kehittämistä. Tässä kehittämisessä tarkasteluhorisontti ulottuu usein vuosikymmenien päähän. Tällöin on pystyttävä ennakoimaan yhteiskunnallisia muutossuuntia myös pitkälle tulevaisuuteen ja kyettävä arvioimaan sitä, mitä muutospaineita niistä seuraa eläketurvalle. Esimerkiksi työelämässä muutokset voivat olla nopeitakin, mikä edellyttää tutkimukselta nopeaa reagointia.

ELÄKETURVAN KEHITYKSEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Väestön ikääntyminen: vaikutukset eläkemenoihin ja talouskasvuun
Rakenteellisen työttömyyden sitkeys
Pyrkimykset työllisyyden parantamiseksi
Työkyvyttömyyden uusi profiili
Työmarkkinaliikkuvuuden kasvu
Kansainvälisen verokilpailun kiristyminen
EU:n roolin lisääntyminen sosiaaliturvan alueella
Lakisääteisen ja täydentävän turvan kehitys: taloudelliset ja poliittiset taustatekijät

Eläkejärjestelmässä luottamus perustuu sekä sosiaaliseen että taloudelliseen kestävyteen. Riittävän tasoinen eläketurva tuleville sukupolville on sosiaalisen kestävyuden perustekijä. Jotta eläkepolitiikan hyvinvointitavoitteet voidaan saavuttaa, tulee eläkejärjestelmän olla myös taloudellisesti kestävä.

Taloudellisen kestävyuden näkökulmaa korostaa tulevaisuudessa muun muassa se, että ikärakenteen muutos vaikeuttaa työllisyysasteen nostamista lähivuosina. Työikäisten määrä alkaa vähetä jo muutamien vuodien päästä, ja tämän jälkeenkin Suomen väestö vanhenee vuoteen 2030 mennessä EU:n ennätystahtia. Yritystoiminnan kansainvälistyminen ja tuotannontekijöiden liikkuvuuden lisääntyminen on johtanut myös sosiaaliturvamaksujen kevennyspaineesiin eri EU-maissa. Toisaalta Suomen asemaa parantaa se, että menojen tulevaan kasvuun on etukäteen varauduttu mm. eläkkeiden rahastoinnilla.

Taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys edellyttävät toinen toisiansa. Myös tutkimustoiminnassa on perusteltua tarkastella eläkejärjestelmän tavoitteiden toteutumista kummastakin näkökulmasta. Tutkimuksen keskeisenä tehtävänä on edesauttaa siinä, että eläkejärjestelmä pitää huolta etuuksien ja maksutason tasapainosta myös tulevina vuosikymmeninä.

2 Tutkimuksen suuntaviivat

Työssä pysymiseen ja eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat tekijät

Eläke- ja työllisyyspolitiikan tavoitteena on työurien pidentäminen. Suomalaisessa eläkepolitiikassa on nopeassa tahdissa tapahtunut selvä muutos varhaiseläkekulttuurin suosimisesta työssä jatkamisen edistämiseen. 1990-luvulta lähtien eläkepoliittiset uudistukset ovat kannustaneet työssä jatkamiseen ja työkyvyn ylläpitämiseen. Tuolloin alkanut varhaiseläkejärjestelmän vähittäinen supistaminen kulminoitui vuoden 2005 työeläkeuudistuksessa.

Varhaiseläkkeiden karsimisen ohella vuoden 2005 työeläkeuudistuksessa vanhuuseläkeikä muuttuu joustavaksi ja työn jatkamisen taloudelliset kannustimet paranevat. Ikääntyneiden työssä jatkamisen arvioidaan lisääntyvän jo tällä vuosikymmenellä, vaikka merkittäviä vaikutuksia on odotettavissa vasta pitkällä ajanjaksolla. Eläkeuudistuksen vaikutuksia työurien pitenemiseen ja muun muassa taloudellisten kannustimien merkitystä työssä jatkamiselle on tarpeen seurata ja tutkia heti uudistuksen voimaantulon alkuvuosista lähtien. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena ovat eläkeuudistuksen vaikutukset ikääntyneiden työllisyyteen ja eläkkeellesiirtymisikään. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota siihen, poikkeako kehitys eri väestöryhmien välillä. Kehitystä on syytä verrata mm. palkansaajien ja yrittäjien välillä sekä eri koulutusryhmissä ja sektoreilla.

Eläkejärjestelmä on kuitenkin vain yksi varhaiseen työstä poistumiseen vaikuttava tekijä. Aihetta käsittelevässä tutkimuksessa on syytä tarkastella myös muita selitystekijöitä. Ne liittyvät työkyvyn ohella muun muassa työoloihin sekä työntekijöiden ja työnantajien asenteisiin. Myös perherakenteen, tulojen ja varallisuuden vaikutuk-

sia eläkkeelle jäämisen ajankohtaan ymmärretään vielä huonosti. Tutkimusta tarvitaan muun muassa eri säästämismuotojen vaikutuksesta eläkkeelle siirtymiseen.

Työn ja eläkkeen yhdistäminen ennen vanhuuseläkkeelle siirtymistä on yleistynyt erityisesti osa-aikaeläkkeen vuoksi. Myös osatyökyvyttömyyseläke mahdollistaa työpanoksen vähentämisen työuran loppupäässä. Osittaisiin sosiaaliturvamuotoihin kohdistuu suuri kiinnostus, minkä vuoksi on perusteltua tutkia niiden vaikutuksia. Tutkimuksissa tarkastellaan muun muassa sitä, toteutuvatko niiden avulla tavoitteet työurien pidentämisestä ja kokoaikaisten työkyvyttömyyseläkkeiden vähentymisestä. Työn ja eläkkeen yhdistäminen on entistä tärkeämpi tutkimusteema myös siitä syystä, että eläkeuudistuksen voimaan tultua uutta eläkettä karttuu vanhuuseläkkeen ohessa työssä käyville henkilöille.

Työkyky ja työeläkekuntoutus

Työkyvyttömyyseläkeläisten väestöosuus on parin viime vuosikymmenen aikana pienentynyt. Tämän eläkemuodon käyttöön vaikuttavat tekijät ovat kuitenkin nousemassa erityisen kiinnostaviksi. Eläkeuudistuksen jälkeen työkyvyttömyyseläkkeen merkitys kasvaa muiden varhaiseläkereittien karsimisen johdosta. Myös työkyvyn sisältö muuttuu. Kun vielä 1990-luvun alkupuolella suurin työkyvyttömyyseläkkeiden perusteena oleva sairausryhmä oli tuki- ja liikuntaelinten sairaudet, nyt uusien eläkkeiden perusteena on kaikkein useimmin jokin mielenterveyden ryhmään kuuluva sairaus. Varsinkin masennuksen vuoksi myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden määrä on kasvanut nopeasti. Uudenlainen työkyvyttömyys vaatii uudenlaisia ehkäisy- ja integrointikeinoja. Tiedot eri väestöryhmien työkyvystä, työkyvyn osa-alueista ja työkyvyn sisällön kehityksestä ovatkin tärkeitä sekä työkyvyttömyyseläkejärjestelmän toimivuuden että työky-

vyn tukemisen kannalta. Työkykyyn vaikuttavien tekijöiden tunnistaminen ja eri-ikäisten työkyvyn ymmärtäminen mahdollistaa myös tulevan kehityksen arvioinnin.

Työkyvyttömyyden ehkäisemisen ja työkyvyn ylläpitämisen tavoite tulee selkeästi esille työeläkekuntoutuksessa. Työeläkekuntoutuksen tavoitteena on auttaa yksilöä sairaudestaan huolimatta jatkamaan työelämässä. Vuonna 2004 voimaan tulleet kuntoutuslainsäädännön muutokset vahvistivat työeläkekuntoutuksen merkitystä: työntekijällä on tietyn edellytyksin oikeus ammatilliseen kuntoutukseen. Työeläkekuntoutuksen lakisääteinen vahvistuminen kasvattaa myös tähän toimintaan liittyvän tutkimuksen tarvetta. On tärkeää arvioida, edistääkö kuntoutus työssä pysymistä ja tuottaako se säästöä eläkemenoihin.

Tutkimuksissa haetaan vastauksia mm. siihen, miten ja mitä reittejä kuntoutukseen valikoidutaan, onko kuntoutuksen edellytysten arvioinnissa ongelmia, ja minkälaiseen kuntoutukseen asiakkaita ohjataan. Tutkimustietoa tarvitaan erityisesti siitä, vastaavatko käytössä olevat ammatillisen kuntoutuksen keinot tämän päivän ja tulevan työelämän tarpeita, ja edellyttääkö uudenlainen työkyvyttömyys muutoksia kuntoutuksessa. Työkyvyttömyyden uhkan ymmärtäminen ja sen varhaisten tunnistamiskeinojen löytäminen kaipaavat tukeen tutkimustietoa.

Eläketurvan vertaileva tutkimus ja EU:n rooli

EU-maiden eläkepoliittinen yhteistyö on viime vuosina nopeasti tiivistynyt. Taloudellisen integraation syventymistä on seurannut tarve lisätä EU:n jäsenmaiden yhteistyötä niin työllisyyspolitiikan kuin myös sosiaalipolitiikan alueella. Tavoitteena on parantaa taloudellista kilpailukykyä ja lisätä yhteiskunnallista koheesiota.

Tämä tapahtuu pääosin poliittisen yhteistyön keinoin. Talous-, työllisyys- ja sosiaalipolitiikan alalla sovitaan EU-tasolla jäsenmaiden yhteiset tavoitteet. Niiden pohjalta kussakin maassa laaditaan kansalliset toimintasuunnitelmat tavoitteiden saavuttamiseksi ja niiden toteutumista seurataan yhteisötasolla. Jatkossa kaikkien em. poliittikalohkojen tavoitteita tullaan tarkistamaan samanaikaisesti kolmen vuoden välein, jolloin ne voidaan koordinoida keskenään. Tämä merkitsee EU-tason yhteistyön syvenemistä entisestään. Sosiaalipolitiikassa juuri eläkejärjestelmien uudistaminen on muodostunut keskeiseksi yhteistyön alueeksi.

EU-tason eläkepoliittista päätöksentekoa on perusteltua seurata ja arvioida eläketutkimuksessa. Tutkimus auttaa näkemään, kuinka tiiviiksi tuleva yhteistyö muodostuu ja voimistuvatko paineet järjestelmien yhdenmukaistamiseksi. Eläkejärjestelmän kehittämisen kannalta keskeinen kysymys on se, miten EU-tason yhteistyö siihen vaikuttaa. Tässä lähtökohtana ovat myös muiden maiden kokemukset. Lyhyen aikavälin vaikutusten lisäksi on tarpeen tutkia sitä, miten eläketurva ja sosiaaliturva laajemminkin muuttuu yhteistyön mukana historiallisesti ja tulevaisuuden näkymiltään toisistaan poikkeavissa jäsenmaissa. Lisäksi on perusteltua myös muutoin arvioida erityisesti EU:n suurten jäsenmaiden eläkepolitiikan sisäistä kehitystä, koska ko. maiden merkitys on keskeinen EU:n eläkepoliittisen tavoiteasetannan kannalta.

Eläkepoliittinen yhteistyö tuottaa runsaasti materiaalia eläketurvan vertailevan tutkimuksen käyttöön. Vertailutiedon lisääntyminen kasvattaa myös sitä analysoivan tutkimuksen tarvetta vastapainoksi pintapuolisten vertailujen usein virheellisiin johtopäätöksiin johtavalle käytölle. EU-maiden yhdessä sopimat 11 eläkepolitiikan tavoitetta joka tapauksessa suuntaavat eläkkeisiin liittyvää yhteiskunnallista keskustelua. Eläketutkimuksen yksi tehtävä on tuottaa sellaista tie-

toa, jonka avulla ollaan valmiita käymään keskustelua näiden yhdes-
sä sovittujen tavoitteiden pohjalta.

Tiivistyvä eläkeyhteistyö lisää muiden maiden eläkeuudistuksia koskevaa tiedontarvetta. Huomiota vaativia ovat myös Keski- ja Itä-Euroopan uusien jäsenmaiden eläkepoliittiset valinnat. Näissä valinnoissa huomattavan suuri paino on rahastoivissa ja nimellisesti rahastoivissa eläkkeissä. Eläketurvan kansainvälisen tutkimuksen kannalta kiinnostavia ovat myös Euroopan talousalueen kanssa kilpailevat talousalueet ja niiden sosiaaliturvan taso ja sen kehitys. Koko maailmantalouden integroituminen ja sen seuraukset sosiaaliturvajärjestelmille saattavat pidemmällä aikavälillä vaikuttaa myös suomalaisen sosiaaliturvan ja eläketurvan suunnitteluun.

Eläketurvan taso ja eläkeläisten toimeentulo

Riittävän tasoisen työeläketurvan saavuttaminen on järjestelmän perustavoite. Eläkkeiden tasoon ja eläkeläisten toimeentuloon liittyvän tutkimuksen avulla seurataan tämän tavoitteen toteutumista. Eläkeläisten väestöosuuden kasvu omalta osaltaan korostaa aiheeseen liittyvän tutkimuksen merkitystä.

Työeläketurvan tulisi taata kulutustason kohtuullinen säilyttäminen ns. aktiiviaikaan verrattuna. Suomessa tavoitteena on pidetty 60 prosentin eläketasoa suhteessa aikaisempaan ansiotasoon 40 työvuoden jälkeen, ja tähän tasoon on myös rajoitettu eri työsuhteista karttuneiden eläkkeiden yhteismäärä. Uudistuvassa työjärjestelmässä 60 prosentin tavoitetaso kulutustason kohtuulliselle säilymiselle ei enää ole samankaltainen mittari kuin aikaisemmin. Yhteensovitusrajan poistuminen ja työuran loppupään korotetut karttumet mahdollistavat entistä suurempien eläkkeiden ansainnan. Lisäksi joustava eläkeikä antaa yksilöiden omille eläkeikävalinnoille merkittävän roolin eläketurvan tason määräytymisessä. Eläketurvan tason kehitykseen

vaikuttaa luonnollisesti moni muukin eläkejärjestelmän muutos, esimerkiksi elinaikakertoimen käyttöönotto.

Eläkeläisten toimeentulon tutkimuksessa myös pienituloisuuteen ja sen syihin on syytä kiinnittää huomiota. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että merkittävä osa työttömyydestä on luonteeltaan pitkäaikais- tai toistuvaistyöttömyyttä. Työmarkkinatukea saavien työttömien osuus on voimakkaasti kasvanut, mikä heijastuu myös tuleviin ansioeläkkeisiin.

Työmarkkinakysymyksiin kytkeytyy myös eläkeuudistuksen pyrkimys edistää eläkeläisten työssäkäyntiä. Työssäkäynnin motiivina voi yhtäältä olla toimeentulo-ongelmat ja toisaalta halu jatkaa työelämässä.

Eläkeläisten taloudelliseen toimeentuloon vaikuttaa eläketurvan tason ohella moni muukin tekijä, kuten verotus ja yhteiskunnan tuottamat terveys- ja muut hyvinvointipalvelut. Taloudellisen aseman kannalta merkittävää on myös säästämisen ja varallisuuden kehitys. Eläketurvan tason kehitystä on syytä tarkastella myös suhteessa näihin tekijöihin.

Eläkeuudistus vaikuttaa myös eläketurvan määräytymisperusteisiin, kun uusi vuosiansioihin perustuva eläkkeen laskenta otetaan käyttöön TEL-aloilla. Tämän vuoksi tutkimusta on perusteltua suunnata ansiokehitykseen työsuhteiden sijasta. Uudistus myös tiivistää eläketurvan ja muun sosiaaliturvan yhteyttä, kun eläkkeiden karttuminen lastenhoitoajoilta ja muilta ns. palkattomilta jaksoilta muuttuu. Tätä vuorovaikutusta on syytä myös tutkimuksissa arvioida.

Kiristynvä taloudellinen kilpailu ylläpitää sekä yrityksissä että julkisella sektorilla tehokkuusvaatimuksia ja muun muassa tarve osaaikaiseen ja määräaikaiseen työhön voi kasvaa. Nämä tekijät heijastuvat sukupuolten työmarkkina-asemaan ja ansioista kertyvään eläketurvaan. Eläketurvan kehitystä on syytä tutkia myös siten, että sukupuolen mukaan eriytyvät vaikutukset otetaan huomioon.

Eläketurvan rahoitus

Kiinnostus eläkejärjestelmän rahoitusta kohtaan on lisääntynyt väestön ikääntyessä. Rahoituksen kestävyys on kiinnostava kysymys paitsi eläkejärjestelmälle myös muun julkisen talouden, kotitalouksien ja yritysten pitkän aikavälin suunnittelussa, kansainvälisen kilpailukyvyn kannalta ja talous- ja rahaliiton muille jäsenille.

Eläketurvakeskuksessa eläkemenojen ja -maksujen pitkän aikavälin kehitystä arvioidaan ns. PTS-mallilla. Sen avulla voidaan jatkossakin tuottaa muun muassa erilaisia vaihtoehtolaskelmia. Laskelmissa voidaan tehdä erilaisia oletuksia esimerkiksi rahastojen tuotosta ja eläkkeelle siirtymisiästä. Tulokset kuvaavat mm. sitä, miten voimakkaasti eläkemaksun nousu riippuu näistä tekijöistä nykyjärjestelmässä.

Näiden vaihtoehtolaskelmien ohella tarvitaan myös muun tyyppistä eläkkeiden rahoitukseen liittyvää tutkimusta. Tiivistynyt kansainvälinen yhteistyö eläkeasioissa on lisännyt kiinnostusta muiden maiden tekemiin järjestelmäratkaisuihin ja niiden vaikutuksiin. Kansainvälisessä teoreettisessa tutkimuksessa perinteisesti tarkasteltuja kysymyksiä ovat valinta rahastoivan ja jakojärjestelmän välillä ja siirtyminen järjestelmästä toiseen. Viime aikoina on kiinnostuttu uudistuksista, joissa jakojärjestelmän sisällä maksuperusteisuutta on tuotu entistä enemmän etuuksien määräytymiseen (muun muassa ns. nimellisesti maksuperusteiset järjestelmät NDC). Myös ns. automaattiset tasapainottajat ovat olleet esillä sekä teorian tasolla että käytännössä. Ne ovat etukäteen määriteltyjä toimintasääntöjä, jotka vaikuttavat joko eläkkeiden tasoon tai indeksitarkistuksiin, mikäli eläkkeiden rahoitukseen kohdistuu liian suuria paineita.

Kansainväliseen yhteistyöhön ja eläkekeskusteluun osallistuminen edellyttää sitä, että seurataan muiden maiden uudistuksia ja myös niihin liittyvää tutkimusta. Tutkimus tähtää siihen, että opitaan ym-

märtämään syvällisesti erityyppisten järjestelmien vaikutuksia. On tärkeitä arvioida muun muassa sitä, miten riskinkanto jakaantuu näissä järjestelmissä eri sukupolvien kesken.

Eläketurvan rahoituksen kestävyys vaikuttaa luonnollisesti työllisyyden kehitykseen. Työllisyyteen vaikuttaa omalta osaltaan myös eläkejärjestelmä: yksilöiden kannustimet työuran jatkamiseen ja yritysten kannustimet toisaalta rekrytoida ja irtisanoa eri-ikäistä työvoimaa. Tähän mennessä taloudellisia kannustimia käsitelleet kotimaiset tutkimukset ovat keskittyneet yksilötason eläkepäättöihin. Tämän rinnalle on kuitenkin tarvetta myös työvoiman kysyntäpuolen tarkasteluun. Yritysten päätökset ovat luonnollisesti erittäin tärkeitä ikääntyneiden työllisyyden kannalta. Siksi on perusteltua selvittää yritysten taloudellisia kannustimia palkata ja irtisanoa eri-ikäisiä työntekijöitä. Niiden yksi keskeinen osa ovat eläkejärjestelmän sisällään pitämät kannustimet, eli eläkemaksujen taso ja rakenne. Kustannusten ohella kiinnostava tutkimuskysymys on työntekijöiden iän mukainen tuottavuus.

3 Aineistot ja menetelmien kehittäminen

Suomessa on hyvät mahdollisuudet hyödyntää tutkimuksissa kattavia rekisteriaineistoja. Erityisen antoisiksi ovat osoittautuneet ns. paneeliaineistot, jotka pitävät sisällään tietoja samoista henkilöistä useamman vuoden ajalta ja joihin on voitu yhdistää tietoja eri rekistereistä. Näihin aineistoihin on voitu sisällyttää palkka-, työsuhde- ja eläkekertymätietoja. Koska sosiaaliturvajärjestelmämme on kattava ja tietojärjestelmät kehittyneitä, empiiriseen tutkimukseen on näin ollen hyvät edellytykset.

Eläketurvan ja työelämän muutosten tutkimiseen hankitaan uusi rekisteritietoa sisältävä tutkimusaineisto. Sitä varten poimitaan työkäistä väestöä edustava iso otos, johon liitetään tarvittavat tiedot Tilastokeskuksen hallinnoimista rekistereistä sekä tietoa Eläketurvakeskuksen työsuhde- ja eläkerekistereistä. Aineistoa käytetään muun muassa työmarkkinasiirtymien tutkimiseen ja erilaisiin selvitysluonteisiin tehtäviin. Tarkasteltavia siirtymiä ovat eläkkeelle siirtymisten ohella mm. siirtymät työllisyyden ja työttömänä olon välillä ja siirtymät palkansaaja-asemasta yrittäjäksi ja päinvastoin. Aineistosta pyritään saamaan ns. "linkitetty" yritys–työntekijäaineisto. Linkitys tarkoittaa sitä, että henkilöihin liitetyn yritystunnuksen avulla saadaan side henkilö- ja yritysaineiston välille. Ko. aineistojen avulla voidaan tällöin tarkastella esimerkiksi sitä, minkälaisia rekrytointeja (esimerkiksi henkilöiden iän ja koulutustason suhteen) eri yritykset (esimerkiksi toimialan ja yritys-koon mukaan) tekevät.

Tutkimusohjelma kaudella voidaan hyödyntää monipuolisesti myös uusia poikkileikkausaineistoja. Eläketutkimuksen kannalta tällaisia keskeisiä aineistoja ovat mm. Työolot 2003 -aineisto, Jous-

tava eläkeikä -kyselyaineisto työntekijöille ja vastaava työnantajille suunnattu haastatteluaineisto. Niin ikään käyttöön saadaan uuden varallisuustutkimuksen aineisto. Terveys 2000 -aineiston intensiivinen käyttö jatkuu erityisesti työkykyyn liittyvissä tutkimushankkeissa.

Eläkeuudistukset voivat tarjota tutkimukselle mielenkiintoisen ns. luonnollisen kokeen asetelman. Luonnollisissa kokeissa on kyse tilanteista, joissa muuten vertailukelpoisilla yksilöillä on esimerkiksi erilaiset kannustimet tai varhaiseläkkeiden kohdalla erilaiset ikäraajat eri vuosina eläkesäädösten vuoksi. Vertaamalla yksilöiden valintoja voidaan arvioida kannustimien (tai ikärajojen) vaikutuksia. Tällaisia esimerkiksi juuri eläkeuudistusten mukanaan tuomia asetelmia voidaan tutkimuksessa entistä enemmän käyttää hyväksi.

Tutkimusaineistojen ohella myös erilaiset mallit ovat eläketutkimukselle tärkeitä. Tämä johtuu mm. siitä, että eläkejärjestelmä on monimutkainen kokonaisuus. Eläketurvaan vaikuttaa yksilön työ- ja ansiohistorian ohella eläkejärjestelmän yksityiskohtainen lainsäädäntö. Esimerkiksi eläkeuudistuksissa muutetaan usein samanaikaisesti monia lainsäädännön osia. Tällöin myös uudistusten arvioinnissa on otettava huomioon useampi, mahdollisesti eri suuntaankin, vaikuttava tekijä. Näitä tarkasteluja varten tarvitaan mallipohjaista analyysia. Tarkoituksena on rakentaa ns. simulointimalli kytkemällä todelliseen yksilöpohjaiseen aineistoon eläkelainsäädäntö. Rakennettavan mallin avulla voidaan tarkastella mm. erityyppisten uudistusten tulonjakovaikutuksia.

Ns. sukupolvimallit ovat eläketutkimuksen tärkeitä välineitä. Eläketurvakeskus on tukenut numeerisen sukupolvimallin rakentamista ja käyttöä ETLAssa. Tällaisella mallilla on tärkeä tehtävä eläketutkimuksessa jatkossakin. Rahoituksen kestävyys voidaan päästä monella eri tavalla, ja eri tavoilla on erilaiset vaikutukset eläketurvan tasoon sekä hyötyjen ja haittojen jakaantumiseen eri sukupolville ja

myös sukupolvien sisällä. Eri vaihtoehtojen keskinäisen paremmuuden arvioimiseksi tarvitaan sellaista analyysivälineistöä, joka mahdollistaa rahoituksellisen kestävyuden ja mm. sukupolvivaikutusten tarkastelun samassa yhteydessä.

4 Tutkimuksen organisointi

Työeläkejärjestelmä on osa lakisääteistä sosiaalivakuutusta, ja myös Eläketurvakeskuksen oma tutkimustoiminta on lakiin perustuvaa. On perusteltua, että tutkimuksissa arvioidaan lakisääteisen järjestelmän tavoitteiden toteutumista ja että harjoitetaan myös järjestelmän kehittämistä palvelevaa tutkimustoimintaa.

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSEN TOIMINTA-AJATUS

Vastaamme eläkejärjestelmän kehittämistä ja väestön ikääntymistä koskevaan kasvavaan tutkimustiedon tarpeeseen. Teemme luotettavaa, laadukasta ja monipuolista tutkimusta päätöksentekijöitä, asiantuntijoita ja kansalaisia varten. Osallistumme asiantuntijana eläkejärjestelmää koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Toimimme aktiivisesti myös kansainvälisissä tutkimusverkostoissa.

Tutkimustoiminnassa toteutetaan sekä pitkäjänteistä tutkimusotetta vaativia projekteja että hankkeita, jotka melko välittömästi palvelevat käytännön päätöksentekoa. Toiminnan kaksiulotteisuus heijastuu myös toiminnan tuloksiin. Niiden keskeisen rungon muodostavat Eläketurvakeskuksen omissa julkaisusarjoissa julkaistavat tutkimusraportit. Työn tuloksia ovat myös julkaistavat artikkelit, esitelmät ja vastaukset selvityspyyntöihin. Eläkekysymysten yhteiskunnallisen merkityksen kasvu näkyy siinä, että erilaiset asiantuntijatehtävät mm. työryhmissä ovat tulleet varsinaisen tutkimustyön rinnalle. Samasta syystä tutkimukseen perustuvalla tiedolla on kasvavaa kysyntää yhteiskunnallisessa keskustelussa. Haasteita voidaan pitää erittäin suurina suhteessa käytettävissä olevien voimavarojen määrään.

Lisäksi tarvitaan edelleen tutkimuksen akateemisen laadun parantamista. Tähän suuntaan vaikuttaa mm. se, että eläkepolitiikkaa teh-

dään entistä enemmän myös EU:n tasolla. Eri asiantuntijoilta, mukaan lukien tutkijat, tämä edellyttää verkottumista oman maan ulkopuolellekin. Tutkijoiden on tämän vuoksi panostettava entistä enemmän mm. kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden ja -virtausten seuraamiseen, ulkomaisiin tutkijakontakteihin ja omien tutkimustulosten aktiiviseen tarjoamiseen kansainvälisiin kokouksiin. Tutkimuksen kansainvälistymisellä on se seuraus, että vaatimukset tutkimukselle ovat koventuneet, kun vain aidosti uudet tulokset ovat kiinnostavia.

Eläketutkimuksen laajentamisen kannalta on tärkeää, että korkeakouluissa tapahtuva alan opetus ja tutkimus laajenisi. Tällä hetkellä korkeakouluissa on kuitenkin melko vähän henkilöitä, jotka antavat alaan liittyvää opetusta ja ohjausta. Tämän vuoksi on perusteltua, että eläkejärjestelmän piirissä toimivat tutkijat omalta osaltaan paikkaavat tätä aukkoa. Tämä merkitsee sekä luennointia korkeakouluissa järjestettävillä kursseilla että opinnäytetöiden ohjauksessa avustamista. Tämän korkeakouluysteistyön kasvattamisen puolesta puhuu myös tutkimuksen akateemisten vaatimusten kasvu.

Eläketurvakeskuksen ulkopuolella tehdään runsaasti tutkimusta, joka myös voi suoraan tai välillisesti palvella eläkejärjestelmän kehittämistä. Tällainen tutkimus voi antaa uutta ja laajempaa näkökulmaa eläkejärjestelmän toiminnan arviointiin. Muutoinkin voi olla perusteltua hyödyntää toisaalla valmiiksi kertynyttä osaamista jostain erityisalueesta tietyn hankkeen toteuttamiseksi. Useat tutkimusalueet ovat sellaisia, että onnistunut toiminta edellyttää useamman samaa aihepiiriä käsittelevän tutkijan vuorovaikutusta.

Muualla tehtävän tutkimuksen seuranta ja yhteistyö muiden tutkimuslaitosten tutkijoiden kanssa on toiminnan olennainen osa. Koska ulkopuolisten tutkijoiden eläkejärjestelmän tuntemuksessa voi olla aukkoja, Eläketurvakeskuksen tuki myös tälle tutkimukselle on tärkeää. Yhteistyössä on perusteltua käyttää erilaisia toimintamalleja. Näitä ovat yhteishankkeet, joiden rahoituksesta kukin osallistujataho

itse omalta osaltaan vastaa. Eläketurvakeskus voi myös edelleen rahoittaa muualla tehtävää eläkejärjestelmää palvelevaa tutkimusta. Lisäksi voidaan osallistua suurempien hankkeiden rahoitukseen yhdessä muiden eri rahoittajatahojen kanssa.

Yhteydenpitoa ja yhteistyötä myös muiden sosiaali- ja terveysalan tutkimuslaitosten kanssa jatketaan ja toimitaan aktiivisesti EU:n sosiaalipolitiikan analyysiverkostossa (EUSO). Eläketurvakeskuksessa järjestettävät tutkimusseminaarit tarjoavat foorumin, jossa myös Eläketurvakeskuksen ulkopuoliset tutkijat voivat esitellä eläkeaiheisten tutkimustensa tuloksia.

Kaiken kaikkiaan eläketurvaan ja siihen liittyvään tutkimukseen kohdistuu kasvava kiinnostus. Esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen kehitys ja eläketurvan rahoituksen kestävyys ovat laajasti koko yhteiskuntapolitiikan kannalta tärkeitä kysymyksiä. Tämän vuoksi on tärkeää kehittää keinoja, joilla voidaan lisätä ja laajentaa eläketutkimuksen vuorovaikutusta muun yhteiskuntatutkimuksen kanssa. Tätä tarkoitusta palvelee tieteellisen neuvottelukunnan perustaminen. Se tarjoaa säännöllisen muodon korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa harjoitettavalle yhteistyölle ja se palvelee myös henkilöstön ammattitaidon kehittämistä. Lisäksi mm. sidosryhmäkyselyiden avulla seurataan sitä, kuinka hyvin tutkimustieto tavoittaa päätöksentekijät ja asiantuntijat. Samassa yhteydessä on myös tarpeen kartoittaa sidosryhmien toiveet julkaisujen kehittämiseksi.